

ПРОТИДІЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН COMBATING DOMESTIC VIOLENCE: EXPERIENCE OF FOREIGN COUNTRIES

Продан Т.В., к.ю.н.,
асистент кафедри кримінального права

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

У статті автором досліджено досвід зарубіжних країн щодо протидії домашньому насильству. Встановлено, що ефективна практика щодо боротьби з цим негативним явищем склалась у багатьох країнах. Аргументовано, що значна частина країн визнала домашнє насильство серйозною проблемою, яку необхідно вирішувати за допомогою міцної правової законодавчої бази. Доведено, що домашнє насильство не має меж, а тому обмін позитивним досвідом між країнами у боротьбі з цим негативним явищем допоможе розробити дієві заходи, які дозволять зменшити рівень прояву домашнього насильства. Зазначено, що існує загальна тенденція до розширення заходів правового захисту та впровадження як захисного, так і карального способу вирішення проблеми. Акцентується увага на тому, що для протидії домашньому насильству повинен бути розроблений комплекс заходів, а саме: розробка ефективних механізмів судового захисту потерпілих від домашнього насильства, впровадження відповідної нормативної бази, розробка низки програм захисту від домашнього насильства. Зроблено висновок про те, що країни повинні розробити «системний підхід», за якого буде сповна реалізована міжвідомча взаємодія (поліція, міністерство охорони здоров'я, міністерство освіти і науки, а також неурядові організації). Визначено, що в багатьох державах встановлено кримінальну відповідальність за «примусовий контроль» як окрему норму. Акцентується увага на тому, що в більшості країн впроваджений інститут охоронних ордерів, який покликаний заборонити агресивну поведінку і домагання, а також захистити потерпілу особу від кривдника. Зроблено висновок про те, що доцільно було б криміналізувати дії кривдника по типу «сталкінг» як однієї з форм психологічного насильства. Аргументовано, що в більшості країн запроваджений систематичний збір даних, який дозволяє проаналізувати кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень, розслідувань, судових переслідувань та винесених вироків щодо осіб, які вчинили домашнє насильство.

Ключові слова: кримінально-правова протидія, домашнє насильство, зарубіжні країни, жертва домашнього насильства, кривдник.

In the article, the author examines the experience of foreign countries in combating domestic violence. Established that effective practice in combating this negative phenomenon has developed in many countries. It is argued that a large number of countries have recognized domestic violence as a serious problem that needs to be addressed through a strong legal framework. Proven that domestic violence has no limits, and therefore the exchange of positive experiences between countries in combating this negative phenomenon will help to develop effective measures to reduce the level of domestic violence. Argued that there is a general tendency to expand legal protection measures and establish both a protective and punitive way to solve the problem. Emphasis placed on the fact that a set of measures developed to combat domestic violence, namely: development of effective mechanisms for judicial protection of victims of domestic violence, implementation of appropriate regulations and development of a number of programs to protect against domestic violence. It concluded that countries should develop a "systemic approach" that would fully implement interagency cooperation (police, Ministry of Health, Ministry of Education and Science, and non-governmental organizations). It is determined that in many countries criminal liability for "compulsory control" established as a separate norm. Emphasis placed on the fact that in many countries the institution of protection orders introduced, which designed to prohibit aggressive behavior and harassment, as well as to protect the victim from the offender. Concluded that it would be appropriate to criminalize the actions of the offender on the type of "stalking" as a form of psychological violence. Argued that in most countries, systematic data collection introduced to analyze the number of registered criminal offenses, investigations, prosecutions and convictions of perpetrators of domestic violence.

Key words: criminal counteraction, domestic violence, foreign countries, victim of domestic violence, abuser.

Постановка проблеми. Останніми роками спостерігаються негативні тенденції щодо збільшення кількості кримінальних правопорушень у вигляді домашнього насильства не лише в Україні, але й у всьому світі. Застосування насильства щодо жінок, дітей та інших членів сім'ї є порушенням основних прав людини. Незважаючи на посилення уваги до домашнього насильства в усьому світі та багато позитивних зрушень у політиці та практиці, кампаніях і заходах щодо боротьби з цим негативним явищем, проблема домашнього насильства в різних його формах все ще посідає одне з найважливіших місць у системі проблем загальнодержавного рівня будь-якої країни. А тому доцільним буде розглянути та перейняти найкращий досвід зарубіжних країн щодо протидії домашньому насильству та впровадити його у наше національне законодавство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, що пов'язані з протидією домашньому насильству, досліджували такі вчені, як: А.А. Васильєв, А.О. Галай, В.О. Глушков, В.В. Голіна, В.К. Гришук, О.О. Дудоров, М.І. Хавронюк, та інші.

Метою статті є дослідження закордонного досвіду кримінально-правової протидії домашньому насильству.

Виклад основного матеріалу дослідження. Багато країн не мають спеціальної норми щодо кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства. На такий вид насильства поширюються загальні положення кримінального законодавства, які переважно зосереджені у розділі, що пов'язаний із насильством щодо особи (пока-

рання, які стосуються ушкоджень здоров'я, позбавлення життя, фізичної недоторканності, свободи та гідності особи). Так, наприклад, Кримінальний кодекс Австрії реалізує кримінальну відповідальність за домашнє насильство в межах відповідальності за насильницькі правопорушення, якими, відповідно до Кримінального кодексу Австрії, є: нанесення тілесних ушкоджень (ст. ст. 83, 84 КК Австрії), умисне нанесення тяжких тілесних ушкоджень (ст. 87 КК Австрії), незаконне позбавлення волі або утримання в неволі (ст. 99 КК Австрії), торгівля людьми (ст. 104 КК Австрії), примус, особливо тяжкий примус (ст. ст. 105, 106 КК Австрії), наполегливе переслідування (сталкінг) (ст. 107 КК Австрії), сексуальний примус (ст. 202 КК Австрії), та інші [1].

У деяких країнах кримінальне законодавство передбачає покарання за домашнє насильство як за правопорушення, пов'язані з сім'єю, наприклад, «Злочини проти сім'ї й опікунства» (Польща), «Злочини проти сім'ї та дітей» (Литва), «Злочини проти сімейних відносин» (Данія). Прикладом може бути положення: «Кожен, хто завдає фізичної чи психологічної шкоди найближчій особі або іншій особі, яка постійно чи тимчасово перебуває у залежності від винної особи, підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі на строк від 3 місяців до 5 років. Якщо винний діяв із особливою жорстокістю, то строк покарання у вигляді позбавлення волі становить від 1 до 10 років. Якщо постраждала особа намагається вчинити самогубство внаслідок дій винуватця, то строк покарання

у вигляді позбавлення волі становить від 2 до 12 років» (Польща) [2]. До того ж, з метою подолання проблеми насильства в сім'ї у Польщі був ухвалений Закон «Про боротьбу з домашнім насильством». Він передбачає запровадження нових заходів покарання до осіб, які вчиняють насильство, а також прискорює процес захисту потерпілих від домашнього насильства. Зокрема, цей закон передбачає, що особу, яка вчинила насильство в сім'ї, можуть зобов'язати покинути спільно займану квартиру і заборонити наблизитися до неї на певну кількість метрів. Правом негайного прийняття такого рішення наділена поліція. Наказ поліції дійсний максимум 14 днів, але суд може продовжити цей термін на прохання потерпілих [3].

Варто зазначити, що більшість законів зарубіжних країн карають фізичне або психологічне жорстоке поводження з подружжям, неповнолітньою особою або особою з інвалідністю (наприклад, Португалія) чи карають легкі тілесні та тяжкі тілесні ушкодження (наприклад, Боснія і Герцеговина). Значна кількість цих законів також дотримується шаблону гарантування того, що насильство не повинно ігноруватися чи виправдовуватись, оскільки це відбувається в сімейному контексті.

Зауважимо, що ефективна практика щодо протидії домашньому насильству склалася в Сполучених Штатах Америки. Так, у США розроблена система надання соціальної допомоги та реабілітації жертв, а також широко застосовуються охоронні ордери або судові накази про захист жертв насильства. Також діють програми різноманітного спрямування щодо запобігання цьому негативному явищу.

Вище ми зазначили, що в США застосовують охоронні ордери. Під ними варто розуміти письмові судові накази, які покликані заборонити агресивну поведінку і домагання, а також захистити потерпілого та його сім'ю від кривдника. Охоронні ордери можна отримати безкоштовно і без адвоката, на підставі поданої петиції. Бланк заяви, тобто петиції, можна отримати у секретаря магістратського або районного суду округу, в якому жертва проживає постійно чи тимчасово, або де проживає кривдник [4, с. 98].

Крім інституту охоронних ордерів, для протидії домашньому насильству у США використовують й інші механізми, а саме інститут спеціалізованих судів, які розглядають справи про насильство в сім'ї. Така спеціалізація дозволяє розглядати справи про домашнє насильство оперативніше та ефективніше. Всього у США функціонують понад 230 таких судів [5, с. 112].

Активна роль в боротьбі з домашнім насильством у США, безумовно, відводиться силам правопорядку. На будь-яке звернення до служби порятунку «911» незалежно від характеру викладення інформації (навіть за її відсутності від жертви – іноді досить криків у телефонну трубку) поліція реагує негайно. Ставлення офіцерів поліції до подібних дзвінків завжди дуже серйозне, а виїзди на місце події максимально сконцентровані з позиції можливого застосування примусових заходів до правопорушника: від фізичної сили і спеціальних засобів до вогнепальної зброї. Після прибуття на місце події офіцери поліції завжди візуально оглядають жертву на предмет можливих ознак фізичного насильства, а також квартиру з метою виявлення можливих фактів протиправних дій. Навіть за відсутності жодних претензій з боку потенційної жертви поліцейські, встановивши зазначені ознаки, негайно здійснюють арешт правопорушника і доставляють його до територіального підрозділу поліції. При цьому впродовж доби щодо нього порушується справа в суді, де незалежно від думки жертви особистість правопорушника розглядається судовою системою штату. Зазвичай, якщо людина помічена вперше в акті домашнього насильства, то вона зобов'язана пройти 26 сеансів терапії впродовж півроку (одну годину на тиждень з яких кривдник зобов'язаний

відвідувати груповий семінар). На семінарі одночасно присутні не більше 12 осіб. Спеціально навчені терапевти проводять тренінги, які не висміюють або карають, а здійснюють виховний вплив на правопорушника [6, с. 262].

В якості іншого позитивного прикладу в протистоянні домашньому насильству можна навести досвід аргентинської правоохоронної системи. В Аргентині діє Закон «Про комплексний захист жінок», який безпосередньо спрямований на недопущення домашнього насильства відносно жінок. Зазначений закон визначає широкий перелік протиправних дій, за які кривдник підлягає відповідальності, розглядаючи акти насильства не лише з позиції заподіяння «травм або психологічних страждань» [7]. У законі фактично описується відповідальність за гоніння та цькування жертви, що дозволяє істотно розширити правозастосовний і превентивний характер дій щодо злочинця. Тому, на нашу думку, варто було б розглянути питання криміналізації низки протиправних дій кривдника, дій по типу «сталкінг» щодо жертви як однієї з форм психологічного насильства.

Законодавство зарубіжних країн демонструє й інші практики, зокрема в Австралії введено кримінальну відповідальність за «примусовий контроль» [8]. Примусовий контроль – це ситуація, за якої одна особа демонструє контроль над іншою, і перша настільки владна, що її поведінка визнається неприйнятною в сучасному суспільстві. Така поведінка може включати в себе моніторинг та обмеження спілкування і пересування особи; загрозу заподіяти шкоду особі або близьким, якщо вони не будуть діяти певним чином; надмірне обмеження доступу до грошей; переслідування або залякування; поведінку, яка може бути прирівняна до правопорушення у вигляді порушення постанови про заборону насильства. Багато науковців у сфері протидії домашньому насильству вважають, що така поведінка є найбільш поширеним фактором ризику домашнього насильства і, визнавши її протизаконною, чимало жертв можуть бути врятовані [9].

Варто зазначити, що норми про заборону примусового контролю також успішно застосовуються у Великобританії та Ірландії [10; 11]. Зважаючи на вищевикладене, ми бачимо, що лише все у комплексі, а саме: розроблення ефективних механізмів судового захисту потерпілих від домашнього насильства, впровадження відповідної нормативної бази, розроблення низки програм захисту від домашнього насильства, дасть ефективний результат, а отже, зменшить прояви цього негативного явища в суспільстві.

Також наведемо приклад країни, зокрема Грузії, де законодавство, прийняте щодо протидії домашньому насильству, є досить непоганим, але не дієвим. Так, у 2012 р. у КК Грузії були внесені зміни, відповідно до яких сімейне насильство було виділено в окремий вид злочину (ст. 126-1 «Насильство в сім'ї»). У 2014 р. Грузія підписала Стамбульську конвенцію, але ратифікувала її тільки у травні 2017 р. та прийняла Закон «Про припинення насильства по відношенню до жінок або (і) насильства в сім'ї, захист та надання допомоги жертвам насильства». До того ж, у Грузії існує механізм присудження статусу жертви домашнього насильства, який допомагає отримати доступ до державних послуг, таких як: розміщення у притулку; психологічна реабілітація; юридична допомога. Нововведенням є забезпечення виконання обмежувального ордера за допомогою електронного нагляду за обвинувачем в домашньому насильстві. Таке нововведення дозволяє захистити жінок, які вже стали жертвами. Завдяки електронним браслетам правоохоронці можуть миттєво отримувати інформацію про наближення кривдника до жертв насильства. Електронний нагляд може бути встановлений як в момент видачі, так і впродовж усього терміну дії обмежувального ордера. Під час ухвалення такого рішення поліцейські мають враховувати

кілька обставин: наявність судимостей за сімейні правопорушення, застосування холодної або вогнепальної зброї при вчиненні домашнього насильства тощо [12].

Так, влада Грузії усвідомлює масштаб проблеми і тому посилює заходи, спрямовані на запобігання домашньому насильству. Але, як виявляється, запровадження різних заходів та законодавства не досить для ефективної боротьби з цим негативним явищем. Як зазначає голова «Національної мережі проти насильства» Н. Шавлакадзе: «доти, доки держава не розробить системний підхід, за якого буде сповна реалізована міжвідомча взаємодія, проблема домашнього насильства в Грузії залишатиметься серйозним викликом. Необхідно об'єднати зусилля поліції Грузії, міністерства охорони здоров'я, міністерства науки і освіти, а також неурядових організацій» [13, с. 181]. Саме тому слід спрямовувати зусилля на підвищення ефективності діяльності всіх державних органів, які реалізують основні напрями законодавства щодо протидії домашньому насильству.

Висновки. Підбиваючи підсумок викладеного, слід зазначити, що значна частина країн визнала домашнє насильство серйозною проблемою, яку необхідно вирішувати на міцній правовій основі. Домашнє насильство не має меж, а тому обмін позитивним досвідом між країнами у боротьбі з цим негативним явищем допоможе розробити дієві заходи, які дозволять зменшити рівень прояву домашнього насильства. Існує загальна тенденція до розширення заходів правового захисту та запровадження як захисного, так і карального способів вирішення проблеми. У багатьох країнах впроваджені інститут охоронних ордерів, який покликаний заборонити агресивну поведінку і домагання, а також захистити потерпілу особу від кривдника. В більшості країн запроваджені систематичний збір даних, що дозволяє проаналізувати кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень, розслідувань, судових переслідувань та винесених вироків щодо осіб, які вчинили домашнє насильство.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс Республіки Австрії від 23 січня 1974 р. URL: https://www.legislationline.org/download/id/8548/file/Austria_CC_1974_am122019_de.pdf (дата звернення: 15.08.2021).
2. Кримінальний кодекс Республіки Польщі від 6 червня 1997 р. URL: https://www.legislationline.org/download/id/7354/file/Poland_CC_1997_en.pdf (дата звернення: 16.08.2021).
3. Skuteczna ochrona ofiar – ustawa antyprzemocowa obowiązującym prawem URL: <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/skuteczna-ochrona-ofiar---ustawa-antyprzemocowa-obowiazujacym-prawem> (дата звернення: 14.08.2021).
4. Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству / за заг. ред. А.О. Галає. Київ : КНТ, 2014. 160 с.
5. Довгунь К.В. Досвід США та Канади у сфері запобігання і протидії домашньому насильству. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 11. С. 111–114.
6. Федорова І.В. Актуальные проблемы противодействия домашнему насилию в Российской Федерации и пути их преодоления (на примере зарубежных стран). *Вестник Московского университета МВД России*. 2021. № 1. С. 260–263.
7. De Protección Integral a las Mujeres: Derecho argentino desde el 1 de abril de 2009. URL: <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/arg133992.pdf> (дата звернення: 17.08.2021).
8. Australia: 2020: Worst year for domestic violence offences. URL: <https://www.mondaq.com/australia/crime/1014786/2020-worst-year-for-domestic-violence-offences> (дата звернення: 16.08.2021).
9. Crimes (Domestic and Personal Violence) Amendment (Coercive Control-Preethi's Law) Bill 2020. URL: <https://www.parliament.nsw.gov.au/bills/Pages/bill-details.aspx?pk=3797> (дата звернення: 15.08.2021).
10. Se Serious Crime Act (England and Wales) 2015 states. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/9> (дата звернення: 14.08.2021).
11. Domestic Violence Act 2018. URL: <http://www.irishstatutebook.ie/eli/2018/act/6/enacted/en/html> (дата звернення: 19.08.2021).
12. Система електронного надзора в Грузії. URL: <https://www.newsgorgia.ge/> (дата звернення: 18.08.2021).
13. Вашакідзе Н.А. Женщина как жертва домашнего насилия – последствия кавказских традиций или лояльность закона? *Уголовное судопроизводство: проблемы теории и практики*. 2019. № 1. С. 176–182.